

Comunicarea cu instanțele Sistemului Psihic Uman și trăirea psihologică a sentimentului religios în căutarea Sinelui în tradiția trismegistă

Multe și variate au fost crizele prin care a trecut psihologia pe parcursul nașterii și constituirii sale ca disciplină de sine-stătătoare. O parte dintre ele și-au găsit rezolvarea, altele continuă să pună probleme celor care se ocupă de epistemologia acestei discipline.

Prezentul studiu are ca scop sugerarea unei soluții teoretice la problema relaționării și comunicării specifice cu instanțele Sistemului Psihic Uman, soluție pe care o intuim a veni dinspre *tradiția trismegistă* - una dintre cele mai vechi orientări spirituale localizată în primele secole de după Hristos. Vom încerca – având în minte scopul deja enunțat – să descriem și să dezvoltăm pe scurt tema comunicării în psihologia de astăzi, apoi să facem o scurtă prezentare a hermetismului și să trecem în revistă principalele sale caracteristici, după care să propunem – fără a avea pretenția unei soluții finale și definitive – un model al comunicării cu instanțele Sistemului Psihic Uman (SPU).

Cu siguranță comunicarea este una din temele dominante ale psihologiei. Și când spun asta mă gândesc în primul rând la două dimensiuni esențiale ale acestei discipline: dimensiunea practică și cea teoretic-epistemologică.

Să discutăm – pe foarte scurt – despre prima dimensiune, cea practică. Dacă ar fi să facem o scurtă trecere în revistă a aplicațiilor psihologice și a acțiunilor practice pe care le presupune psihologia în diferite aspecte ale vieții, probabil că nu vom găsi nici măcar una în care să putem spunem că nu este implicată comunicarea. Fără a ne referi explicit la un criteriu anume de clasificare, vom putea să amintim despre comunicarea formală și informală, despre cea verbală și nonverbală, despre comunicarea

orală și cea scrisă, despre cuvânt și simbol, despre text și desen, despre vorbire articulată și muzică. Fundamental, psihologia înseamnă comunicare. Și, deși tot mai des se vorbește despre un nou nivel al comunicării în psihoterapie, trebuie să recunoaștem că, înainte de orice, psihoterapia înseamnă comunicare și că – prima dintre psihoterapii în ordine istorică și paradigmatică dacă vreți – adică psihanaliza - se fundamentează pe comunicare. Chiar și tăcerea din actul analitic reprezintă comunicare, iar terapeuții știu că uneori lipsa vorbelor înseamnă cu mult mai mult decât o ploaie de cuvinte.

Karl Popper a fost cel care a arătat că operația de verificare prin generalizare empirică este de cele mai multe ori fără sens și că – cel mai probabil – criteriul falsificabilității este cel care conferă valoare științifică. Preluând acest tip de raționament aș putea susține fără să pot fi ușor contrazis că, dacă cineva ar descoperi măcar un aspect practic al psihologiei în care comunicarea să nu fie prezentă, atunci probabil că psihologia și-ar anula una din rațiunile proprii de a exista: dezvoltarea și optimizarea vieții mentale și sufletești a omului. Pentru că – dincolo de teorii și paradigme, dincolo de cercetarea aplicativă și fundamentală – psihologia trebuie să nu piardă din vedere rațiunea de care am amintit mai devreme.

A comunica nu este deloc simplu, iar această dificultate a comunicării este întâlnită mai ales atunci când ne referim la relația specifică și definitorie cu instanțele sistemului psihic. O astfel de problematică a comunicării cu instanțele psihicului (sufletului, minții umane etc.) precum și a metodelor, tehnicilor și mijloacelor concrete de realizare a ei, a trecut de-a lungul istoriei umanității prin momente dificile, luând uneori forma unor veritabile crize epistemologice. Evident, nici psihologia – mai ales după ce s-a apropiat de statutul de „știință” atât de râvnit - nu a fost ferită de astfel de crize. Am putea spune că, într-o formă sau alta, chiar și diferitele orientări spirituale și religioase au fost nevoite să facă față unor astfel de momente dificile, dar nu

suntem nici în măsură și nici nu ne propunem să le abordăm pe acestea din urmă.

Se tot vorbește în ultima perioadă despre o „ruptură” între diversele niveluri și mijloace de comunicare: rațional-discursiv, semantic sau simbolic, evocativ-experiențial. De mult timp, oamenii nu mai apelează la o comunicare integrală, ci la una specifică și specializată. Mai mult chiar, de-a lungul timpului s-a înregistrat o alunecare către planul rațional-discursiv, în detrimentul celui evocativ-experiențial. Comunicăm într-o manieră din ce în ce mai logică, mai formalizată și mai abstractă, uneori fără a intui faptul că nu câștigăm astfel ca eficiență nici în relaționarea cu sine și nici cu ceilalți.

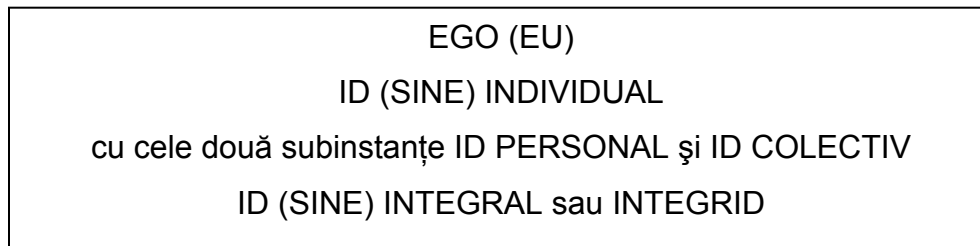
Vom reveni spunând că, din punct de vedere practic, al existenței zilnice, această problematică a comunicării cu instanțele SPU capătă o rezolvare spontană, dătătoare – într-o măsură mai mare sau mai mică - de satisfacție și mulțumire personală. Comunicăm cu cei din jur, cu familia, cu prietenii, cu colegii într-un mod preponderent discursiv și rațional. Puține sunt momentele când apelăm la un alt nivel de comunicare, deși omul nu este – *de facto* – posesorul unui astfel de mod de comunicare. Comunicarea discursivă, formală, rațională este una acceptată și învățată cu greu de către copilul mic, la naștere fiind mai degrabă predispus la o comunicare experiențială și evocativă: expresiile și reacțiile emoționale, gesturile, mimica, majoritatea actelor de conduită fiind forme ale acestei comunicări. De-a lungul procesului de educație și socializare, acest nivel al comunicării este mai puțin exersat și valorizat, în cultura modernă de tip european considerându-se ca fiind superior nivelul de comunicare discursiv, formal și rațional. Această orientare culturală se datorează atât orientării epistemologice generale mai întâi către paradigma dualistă și apoi către realismul științific, cât și nevoii pragmatice de comunicare rapide și eficiente a decoperirilor și realizărilor tehnice. Mă gândesc că, cel care a descoperit roata a împărtășit celor din jur acest fapt uimitor într-un mod experiențial și

evocativ – modalitatea de creare a ei fiind cu siguranță la început rezervată doar inițiaților în ceea ce acum am putea denumi ca „artă a roții”. În timp însă, caracterul mistic al acestei arte a dispărut, iar cel care putea crea un instrument tehnic nu mai trebuia să fie un inițiat, așadar nu mai trebuia să primească informația într-o manieră experiențial-evocativă, ci mai degrabă discursivă. Din acest moment, tehnica și tehnologia au început să se dezvolte, civilizația fiind cea care a profitat din plin de această schimbare a nivelului comunicării umane. Practic, pentru a crea o roată nu mai era nevoie de „inițiere”, ci era suficient ca cineva să vină și să-ți împărtășească procesul tehnologic într-un mod simplu și cât mai clar. Faptul – benefic pe multe niveluri ale existenței umane, căci din acel moment, fiecare nouă generație nu mai este nevoită să reinventeze roata – a determinat însă și concluzia că nivelul discursiv de comunicare este superior celui experiențial-evocativ, fapt care nu este adevărat decât dintr-o perspectivă strict civilizatoare.

Să revenim însă, spunând că problema comunicării cu instanțele SPU este una mai puțin reclamată în planul vieții de zi cu zi a majorității noastre. Din punct de vedere pragmatic, necesitatea de a apela la un nivel experiențial-evocativ al comunicării este prezentă mai degrabă în situații existențiale limită și neordinare, de aceea printre categoriile profesionale care apelează la acest nivel se regăsesc cu preponderență psihoterapeuții, medicii oncologi sau preoții, iar o bună parte dintre ei au primit sau au descoperit într-o manieră personală instrumentele necesare pentru a aborda acest nivel al comunicării.

Să abordăm – într-o maniera foarte rapidă - problematica arhitecturii și organizării sistemului psihic uman. Fără a intenționa să determin o polemică pe acest subiect, doresc să menționez faptul că în cazul de față mă refer la o arhitectură mai degrabă „extinsă” a SPU, așa cum au început să o contureze teoretic adepții psihologiei umaniste și transpersonaliste.

Așadar, vom considera că principalele instanțe ale sistemului psihic sunt următoarele:

Ego este prin excelență instanța preponderent conștientă. Conștiința sau conștientul, moderatorul rolurilor sociale, interfața noastră de relaționare directă cu cei din jur, sediul rațiunii, al instrumentarului și acțiunilor logice, este instanța care suportă cu necesitate un nivel discursiv și formal de comunicare. În acest moment, dumneavoastră receptați mesajul studiului meu în principal pe baza acestui nivel de comunicare și integrați informația pe care o recepționați folosind preponderent Ego-ul.

Id-ul personal este depozitarul dorințelor, tendințelor, pulsioniilor și al elementelor refulate, fiind accesat de cele mai multe ori tot printr-un nivel discursiv al comunicării, însă nu neapărat logic și rațional, cât mai degrabă semantic. Transferul și contratransferul – care reprezintă instrumente de bază ale terapiei psihanalitice – se fundamentează pe această comunicare discursivă semantică.

Cu Id-ul colectiv – sediul arhetipurilor și generatorul complexelor personale apărute prin relaționare cu realitatea și cu Ego-ul – putem comunica apelând deasemenea la nivelul discursiv, dar de această dată preponderent simbolic.

Și, în fine, Id-ul integral este apelabil cu precădere prin nivelul experiențial-evocativ al comunicării. Spre exemplu, relația fiecăruia dintre noi cu divinitatea – în măsura în care o conștientizăm – este una care nu poate fi descrisă sau transmisă celorlalți într-un mod discursiv.

Aparenta „ruptură” dintre nivelurile specifice și specializate de comunicare cu SPU ar putea să-și găsească totuși o rezolvare privind cu mult timp în urmă la ceea ce acum regăsim sub numele generic de *hermetism* sau *tradiția trismegistă*.

Vom face – pe scurt – câteva considerații generale cu privire la această veche orientare spirituală și la întemeietorul său.

Hermes era numit de către egipteni *Tat, Taut, Thot*. Se considera îndeobște că datorită erudiției și iscusinței sale, admirându-i totodată priceperea în arte și științe, poporul i-a dat numele de *Trismegistos* sau „*Cel de trei ori foarte mare*”. Se spune că Hermes a îmbogățit limba, a inventat literele, a instituit rituri religioase, a transmis oamenilor numeroase cunoștințe filozofice, i-a inițiat în astronomie, muzica și alte arte.

O parte dintre exegeți consideră că Hermes a trăit cu mult înainte de Moise. Unii chiar au spus că el nu este nimeni altul decât Adam. Cert este însă faptul că aproape toți istoriografii, înconjurând de mister personajul și faptele sale, i-au atribuit puteri magice, dacă nu chiar inventarea magiei. Cel mai probabil Hermes a fost o cel care, cu mult înainte de Moise, a inventat artele și i-a învățat pe oameni primele rudimente de știință. El a făcut ca învățăturile sale să fie gravate în hieroglife pe table de piatră pe care le-a răspândit pentru a ilumina poporul și a rândui ritualurile pentru zei. Alături de aceste învățături religioase se găseau maxime politice și morale pline de înțelepciune.

Se spune că ceva mai târziu a trăit un alt Thot sau Hermes. Era la fel de venerat ca primul și îndeosebi acestuia îi era asociat numele de *Trismegistos*. Manethon consideră că acesta este cel care a tradus caracterele sacre ale primului Hermes gravate pe tablele de piatră și le-a explicat într-o seamă de cărți păstrate în templele egiptene. Același autor îl numește „fiul lui Agathodaemon [Daimonul cel bun]” și spune că lui i se datorează atât restaurarea înțelepciunii lăsate moștenire de primul Hermes

cât și renasterea, la egipteni, a geometriei, aritmeticii și artelor, după ce mult timp fuseseră pierdute sau neglijate. Prin interpretarea pe care a dat-o simbolurilor înscrise pe vechile table de piatră, Hermes a obținut recunoașterea de către societatea antică a instituțiilor create de către el însuși și pentru a le perpetua influența asupra poporului, a încredințat preoților grija de a păstra interpretarea pe care o aduse respectivelor însemnelor de pe tăblițe.

Sistemul hermetic recunoaște conștiința ca fiind, asemenea Gnozei, condiția indispensabilă a existenței, derivând toate lucrurile din Ființa pură și absolută, nemanifestă și necondiționată. În infinitatea desăvârșirii și energiei sale, această Ființă posedă și exercită potențialitatea manifestării și condiționării, fiind sursa Universului și a tuturor celor cuprinse în el. Hermetismul consideră în mod necesar conștiința ca subzistând în tot ceea ce există și putând fi definită ca esență a tuturor lucrurilor. Multiplele moduri ale conștiinței provin din conștiința divină (absolută) și în cele din urmă toate se întorc la ea. De altfel, se consideră că în aceasta constă misterul evoluției, care nu este altceva decât expresia tendinței lucrurilor de a reveni la condiția originară - o tendință și deci o expresie a felului în care conștiința își regăsește „starea” originară și autentică. Diversele manifestări ale conștiinței sau ale Ființei universale sunt în concordanță cu una și aceeași Lege, care, prin uniformitatea sa, demonstrează unitatea spiritului sau a minții care există etern și independent de orice altă manifestare. Din unicitatea Ființei originare derivă și legea corespondenței între toate planurile sau sferle existenței, în virtutea căreia macrocosmosul este precum microcosmosul, universalul precum individualul, lumea precum omul și omul precum Dumnezeu.

Totodată, necunoașterea lui Dumnezeu este declarată drept cel mai mare rău, însă *Dumnezeu nu poate fi cunoscut prin intermediul fenomenelor sau văzut cu ochii trupești, iar căutarea trebuie întreprinsă în interior. Se*

consideră că omul natural nu poate percepe ca atare lucrurile Spiritului, nici nu le poate cunoaște, pentru că acestea sunt deslușite doar de partea sa spirituală. Pentru a ajunge însă la o astfel de percepție omul trebuie să-și dezvoltă această conștiință, devenind astfel un **organon al cunoașterii** capabil să dobândească certitudinea adevărului, chiar și a celui mai înalt. Astfel, de la a fi incapabil de cunoaștere, el devine „gnostic”, sau mai bine zis deține Gnoza, care constă în *cunoașterea de sine și a lui Dumnezeu* în înțelegerea identității lor esențiale.

Pentru a face o scurtă paranteză, trebuie să amintim că toate școlile gnostice - nu doar tradiția trismegistă - consideră Gnoza ca fiind asimilată cu o „cale”, cu o „înaintare”, faptul fiind văzut de la bun început ca o „atitudine”. Această atitudine este atât psihologică și intelectuală, dar și total existențială, astfel încât ea va angaja întreaga viață și conduită a individului, însăși ființa omului în întregul său. Conștient de „răul” din el și de natura sa impură gnosticul pornește în întâmpinarea unei „treziri”, căutând totodată și propria sa identitate. Mai întâi gnosticul reacționează față de lume și împotriva ei, aspirând să descopere ființa sa personală, autentică și fundamentală. „*Cine sunt eu ?*” este întrebarea fundamentală pe care și-o pune un gnostic atunci când pornește în acest demers, iar *întrebarea despre sine* sfârșește printr-o întoarcere *către sine* însuși, pentru el “gnoza” confundându-se pe parcursul demersului său cu căutarea, întâlnirea și redobândirea de sine, gnoza devenind astfel **faptul unui eu în căutarea sinelui său**.

Or, dacă suntem de acord cu această afirmație, atunci nu putem decât să constatăm că un astfel de fapt al căutării sinelui este – într-o formă sau alta – caracteristica esențială a majorității demersurilor spirituale și psihoterapeutice fundamentale. Fie că vorbim despre psihanaliza freudiană în care demersul terapeutic înseamnă luarea în stăpânire a sinelui personal (a id-ului sau a inconștientului personal), fie că ne raportăm la psihologia

analitică jungiana al cărei scop este unul mai generos prin căutarea id-ului colectiv, ajungând la o profunzime mai mare și mai autentică, postularea unui astfel de fapt al luării în stăpânire a sinelui a devenit aproape un truism.

Dar acest fapt al căutării și luării în stăpânire a propriului sine este indisolubil și fundamental legat de modul în care putem comunica și stabili legăturile cu acest sine și, mai larg, cu instanțele Sistemului Psihic Uman din care el face parte.

Și pentru a reveni la conceptul de **organon** al cunoașterii hermetice, trebuie să spunem că acesta se referă la felul în care mintea stimulează intuiția. Mintea umană are din această perspectivă două modalități distincte de acțiune: o *modalitate centripetă*, prin care *omul intră în relații cu sinele său esențial și permanent* - sufletul – și devine astfel capabil să primească de la el cunoștințele despre lucrurile divine pe care acesta le-a dobândit în trecutul său și o *modalitate centrifugă* care se referă cu precădere la *intelectul uman* și care trebuie dezvoltat și instruit până la limita lui extremă, ca un *complement și însoțitor indispensabil al intuiției*. Numai perfecționându-le și combinându-le pe amândouă, omul poate să cunoască totul și să devină nemuritor. Căci el ajunge să-l cunoască pe Dumnezeu și a-l cunoaște pe Dumnezeu înseamnă a avea și a fi Dumnezeu, iar „*darul lui Dumnezeu este viata veșnică*”.

Tocmai acesta este, consider, modelul care trebuie luat în considerare atunci când ne referim la comunicarea cu instanțele SPU, iar tradiția trismegistă este în măsură să ne ofere o astfel de soluție la problema „rupturii” între tipurile specifice de comunicare. Așadar, considerăm că pentru a atinge potențialul său maxim și pentru a ajunge la adevărata cunoaștere și împlinire de sine, soluția nu este o comunicare specializată și cât mai unilaterală cu instanțele specifice ale SPU, ci o abordare integrală a sa. Modalitatea centripetă prin care omul intră în relație cu sufletul său poate fi ușor văzută ca o dimensiune experiențial-evocativă a comunicării, pe când

modalitatea centrifugă, cea care angrenează intelectul uman, este aceeași cu nivelul rațional-discursiv al comunicării, care trebuie să fie prezent și să însoțească nivelul experiențial-evocativ.

Ca un contraexemplu al acestui model de comunicare putem face referire la metodologia cercetării psihologice în care majoritatea tehnicilor de cercetare se bazează pe o comunicare discursivă și formală, iar o mică parte – în special cele care aparțin metodologiei calitative – apelează nivelul discursiv semantic și simbolic. Din păcate, nu există nicio metodă sau tehnică de cercetare care să se bazeze pe nivelul experiențial-evocativ și aceasta este cauza pentru care cercetările care vizează instanța Id-ului integral sunt foarte puține. Iar cele care sunt fie apelează la instrumente de cercetare nepotrivite, rezultatele fiind pe măsură, fie încearcă să împrumute - fără a adapta la specificul psihologiei - instrumente și tehnici din discipline cu statut științific incert.

Ca urmare, consider că unul din obiectivele importante ale epistemologiei și metodologiei cercetării psihologice este în acest moment reconfigurarea setului de metode, tehnici și instrumente de cercetare, precum și crearea, eventual adaptarea unora care să permită abordarea tuturor instanțelor SPU într-o manieră cât mai integrală, modelul hermetic pe care l-am amintit fiind exemplar în acest sens. Fără conștientizarea și fără urmărirea unui astfel de obiectiv, psihologia se supune riscului ca – de dragul cantonării într-o paradigmă realist-științifică și prin comunicarea specializată și unilaterală cu SPU – să nu poată cerceta individul uman în integralitatea sa psihică, iar poziția sa – deja erodată – să fie amenințată de o serie de discipline care tânjesc după locul pe care *încă* îl mai ocupă.

Lect. univ. drd. Lucian Trașă

Bibliografie

- Fritjof Capra*   Întelepciune aparte, Bucuresti, Ed. Tehnica, 2004
- Henri-Charles Puech*   Despre gnoză și gnosticism, Ed. Herald, București, 2007
- Hermes Trismegistos*   Corpus Hermeticum, Ed. Herald, București, 2007
- Ioan Petru Culianu*   Arborele Gnozei, Ed. Polirom, Iași, 2005
- Ioan Petru Culianu*   Gnozele dualiste ale Occidentului, Ed. Polirom, Iași, 2002
- Paul Cornea*   Interpretare și raționalitate, Ed. Polirom, Iași, 2006
- * * *
- Wikipedia (<http://ro.wikipedia.org/wiki>)